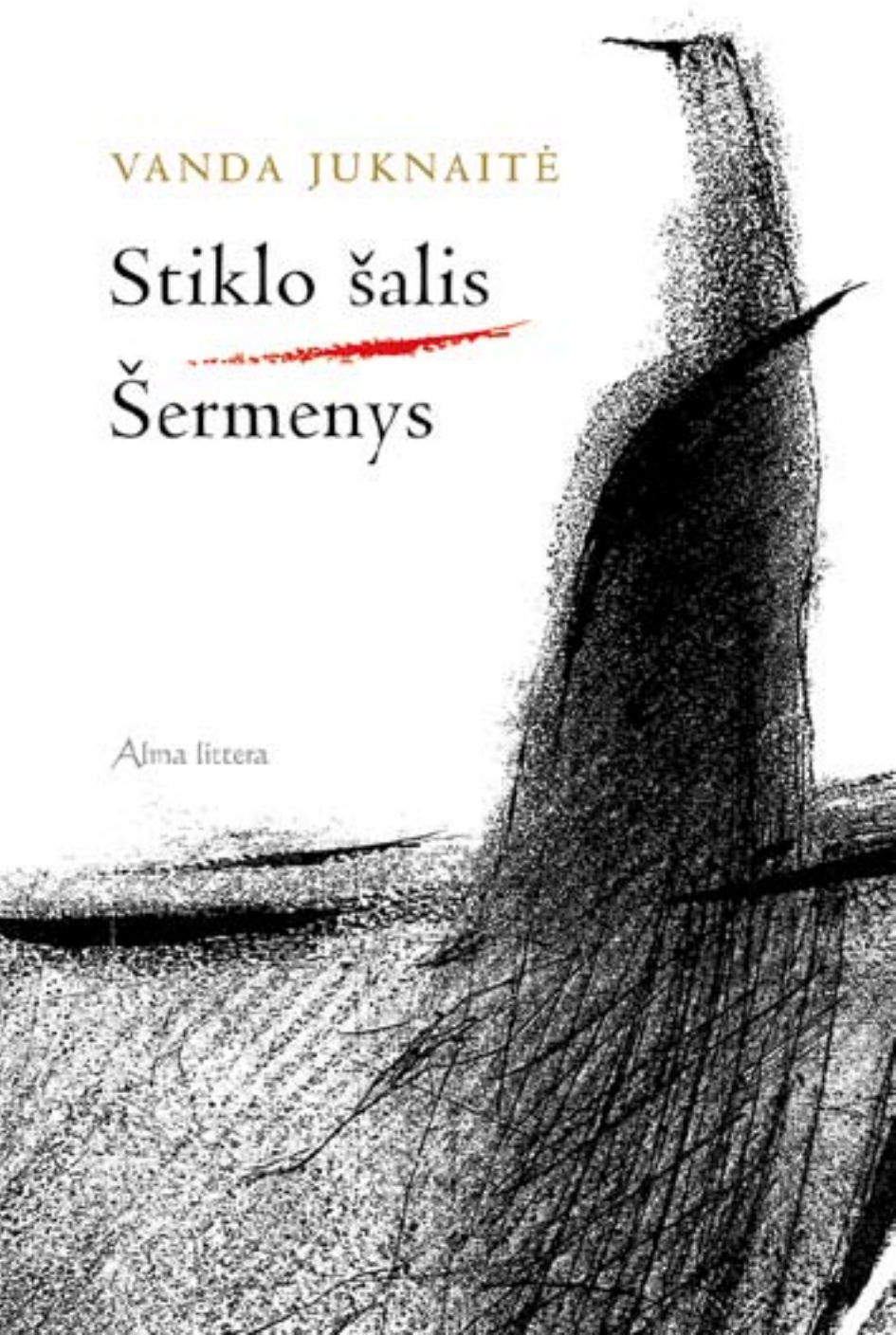

VANDA JUKNAITĖ

Stiklo šalis

Šermenys

Alma littera

Apyaušriu ant laidų šalia tuščios autostrados nutūpdavo paukščių pulkai. Keletui poilsio akimirklų. Moterį tuo laiku pažadindavo vaikas. Pakeltas delnuose, jis trindavosi į jos smakrą švelnute naujagimio galva, kol tylinčią erdvę užliedavo plieninė ryto šviesa.

Tą dieną dingo šuo, gauruotas, margas, priklydęs valkata. Savaitę nakvojęs karklų krūme, kur vyresnysis berniukas buvo įrengęs jam guolį, vieną pavakarę jis negrįžo. Užmigdžiusi mažąją moteris apėjo namus, paskui išvaikščiojo raustančiomis gudobelėmis apaugusią laukymę. Virš tvenkinio, prižėlusio vandens žolių, kilo vėsus, smelkiantis rūkas. Šuns nesimatė. Nesimatė ir vaiko. Ji tyliai šūktelėjo. Paskui šūktelėjo garsiau. Niekas neatsiliepė.

Į lauką išėjo ir vyras. Berniuką jie surado karklų krūme, šuns guolyje, miegantį tarp šieno ir kaulų. Žadinaamas vaikas pašoko.

– Parėjo? Jau sugrįžo?

Tėvai paėmė berniuką už rankų ir jis nepabusdamas žingsniavo tarp jų. Kol moteris vilko drabužėlius, vaikas verkšleno. Paguldytas į lovelę, jis gulėjo įsitempęs, išplėtęs tamsoje akis.

– Mama, ten palangėje kažkas vaikšto?

– Nurimk, jeigu ateis, aš jį pašauksiu.

Tačiau vaikas vis blaškėsi, ir moteris, paėmusi ant rankų, prinešė jį prie lango. Už lango švietė šalta, rami mėnesiena.

– Mama, ten šešėlis, ten kažkas juda?

– Ten sausmedis, niekas nejuda, tik šešėlis.

- Jis turi temperatūros? – Vyras pasirodė tarpduryje.
- Atrodo, neturi.
- Sakiau neprasidėti su tuo šunimi.

Berniukas pravirko. Nieko panašaus vaikui niekada nebuvo atsitikę, ir moteris, paguldžiusi jį į lovę, paprašė:

- Pažadėk man, kad nurimsi. Aš išeisiu į lauką pažiūrėti, koks ten šešėlis.
- Ir jeigu ten bus šuo, tu jį pašauksi?
- Aš parsivesiu jį į namus.
- Jis galės pabūti iki ryto?
- Taip, jis galės pabūti iki ryto.

Kai moteris sugrįžo, vaikas jau miegojo, vis dar krūpčiodamas ir murmeldamas pro miegus. Jai pasigirdo šlamesys už lango, tačiau kiemas buvo tuščias. Artėdamas į miestelį, toli tamsoje suukė traukinys, ir jam pralekiant vos juntamai subangavo grindys ir virpėdami ėmė svirpti langų stiklai.

Vyras pusryčiaudavo vienas. Tačiau naktį verkęs mažylis užsnūdo tik paryčiui, ir moteris, netvarkingai susišukavusi plaukus, prisėdo kitame stalo gale. Vyras jau buvo išsiviręs kiaušinius. Ji kilstelėjusi padavė jam druskinę.

- Tu nevalgysi?

Moteris papurtė galvą. Kurį laiką jie sėdėjo tylėdami.

- Kada grįši?
- O ką?
- Ne, nieko.

Paskui ji, apsivilkusi šiltą demisezoninį palatą, išėjo į parduotuvę. Gaubiančio greitkelį tilto viršūnėje stabtelėjo – čia pūtė stiprus vėjas – ir valandėlę žiūrėjo į pralekiančių mašinų stogus, klausydamasi trumpo, staiga, greit tilstančio jų gaudesio. Parduotuvė buvo prie ežero: vėstantis vanduo jau sūpavo ant bangų ir plakė į krantą pilkus pailgus žilvičių lapus.

Vaikas pabudęs pasiteiravo apie šunį.

– Neparėjo, mama?

– Ne, sūneli.

– Kaip manai, ar jis dar grįš?

– Gal kada užsuks, bėgdamas pro šalį.

Iki pietų berniukas žaidė smėlio dėžėje. Vedamas į namus pietų miego, jis staiga sustojo priemenėje ir paprašė:

– Nerakink durų.

Moteris prispaudė mažylį prie savęs.

– Gali pamėginti pats...

Jis ištrūko iš glėbio ir pakartojo:

– Nerakink.

– Liaukis, – ištare motina, ir negarsiai trakstelėjęs raktas kelis kartus apsisuko spynoje.

Berniukas suklykė. Jis puolė į gretimą kambarį ir ėmė trypti kojomis, springdamas seilėmis ir ašaromis.

– Tuoju pat į lovą!

Vaikas pakluso. Pakilęs į savo kambarį, jis nusivilkė drabužius, atsigulė į lovą, nususuko į sieną. Motinai išeinant berniukas staiga atsigręžė ir pakartojo prašymą. Moteris grįžo prie sūnaus lovos ir, stengdamasi kalbėti kuo ramiau, paklausė:

– Kodėl tu man neleidi užrakinti durų?

Vaikas neatsisuko.

– Gali man paaiškinti?

Jis vis tiek tylėjo.

– Aš prašau.

Dabar tylėjo abu.

Nesulaukusi atsakymo, moteris išėjo iš kambario. Leisdamasi laiptais žemyn, ji išgirdo, kad vaikas verkia. Nežinodama ką daryti, sustojo laiptinėje. Paskui nuėjo į sūnaus miegamąjį, atsisėdo ant grindų prie lovos. Vaikas apsimetė miegą. Moteris atsargiai pataisė jo apklotą.

– Kodėl man nerakinti durų?

– O jeigu kas norės pas mus ateiti?

– Ar kas ruošėsi pas mus ateiti?

– Vis tiek. Gali, – ištarė vaikas pašnabždomis ir pavargęs, išsekęs staiga užmigo.

Laisvąjį dienos laiką moteris su vaikais praleisdavo laukymėje. Čia tvyrojo skaidri rudens ūkana. Skrendančius į pietus paukščius vaikas matė pirmą kartą. Krykdami sausais girgždančiais balsais, jie lėkė virš laukymės trikampio vora. Vis stodamiesi į trikampio pradžią, paukščiai voroje keitėsi vietomis.

Moteris pakėlė iš vežimėlio mažylį, paguldė delnuose, atgręžusi jo veidą į dangų. Išsproginęs akis, vaikas raitydamasis gręžiojosi į šonus. Kai jo skruostas pajusdavo šiltą motinos rankų odą, jis imdavo seilėdamasis žiotis.

Vyresnysis stovėjo užvertęs galvą.

– Mama, kodėl jie keičiasi vietomis?

– Pirmajam reikia krūtine praskirti orą.

– Jis pavargsta?

– Tikriausiai.

Grižęs iš darbo vyras rado juos dar laukymėje. Kai susitvarkę buteliukus ir vystyklus vyras ir moteris sėdo gerti arbatos, buvo jau visai tamsu. Jie gerdavo arbatą tylėdami, tačiau šį kartą moteris ištare:

– Man regis, su vyresniuoju kažkas negerai.

– Kodėl tu taip manai?

Ji papasakojo, kas buvo atsitikę dieną. Vyras tylėdamas gėrė arbatą. Puodelį laikė aukštai, apglėbęs jį abiem rankom.

– Ką galvoji?

Viršuje pravirko kūdikis. Moteris skubiai išėjo iš virtuvės, pakilo laiptais į vaikų kambarį. Kai ji sugrįžo, vyras tebesėdėjo su puodeliu rankose.

– Kodėl tyli?

Vyras jai nieko neatsakė, ir moteris pakartojo klausimą.

– Ką tu galvoji?

– Tau reikėtų išeiti iš namų prasiblaškyti.

– Taip, bet...

– Nueik bent pas gydytoją.

– Iš tiesų. Pagalvosiu.

Jis pasisiūlė naktį pabudėti prie kūdikio. Moteris atsigulė savo kambaryje. Tačiau ir iš čia jautė mažylį: kiekvieną gilesnį jo atodūšį, skruosto, rankos brūkšte-

lėjimą per pagalvėlę. Jis tebebuvo vienas. Ji pabUSDavo iš miego kūdikiui dar nepravirkus, užeidavo į kambarį nepažadindama nei vyro, nei vaiko, pakeisdavo vystyklus ir vėl užsnūsdavo budriu katės miegu.

Įėjusi į kabinetą, moteris nužvelgė išdėstytus ant stiklinio stalelio instrumentus: žirkles, skalpelius, žnyplės, švirkštus. Gydytojas sėdėjo ant sukamosios kėdės, atsirėmęs atbula alkūne į tvarstomąjį stalą. Tai buvo grėsmingos išvaizdos vyras, didelėmis paraudusiomis akimis. Perrišimų metu jis kartais pradėdavo keiktis, tačiau didžiulės, storais pirštais jo rankos perrišdavo žaizdas beveik nesuteikdamos skausmo.

– Vardą primink... – Ir netikėtai ištarė: – Abipusis pūlingas uždegimas, trys operacijos... – Jis patenkintas nusijuokė. – Neapsirinku?

Moteris šyptelėjo. Jis mostu davė ženklą rengtis.

– Na, kokie mūsų reikalai?

– Su krūtine jau gerai. Tik depresija vis dar. – Moteris nusivilko marškinius ir dabar stovėjo iki pusės nuoga. – Niekaip nepraeina.

– Kiek vaikui laiko? – paklausė gydytojas. Kiek patylėjęs pridūrė: – Turėtų praėti. Ilgiau kaip pusę metų tai retai kada trunka.

Jis perbraukė pirštais per sugijusius randus.

– Neskauda?

Moteris papurtė galvą.

– Bet sukietėjimai dar likę?

– Ir aš jaučiu.

– Pakelk rankas.

Chirurgas sukamais judesiais apžiūrėjo pažastis, krūtis, paskui abiem pirštais suėmė spenelį, patempė jį į save ir spustelėjo. Ant gydytojo chalato švirkštelėjo pieno čiurkšlė, moteris dusliai suurzgė, palinko, ir jos galva staiga įsikniaubė gydytojui į krūtinę. Visa įvyko akimirksniu, kitą akimirką moteris pakėlė į gydytoją išsigandusias, klausiančias akis. Ir pamačiusi veide kiek pašaipų patenkintą žvilgsnį iš karto suprato, kad jis leidžia rankoms daugiau, nei reikia gydytojo apžiūrai.

Jos drabužiai gulėjo ant kušetės, ir moteris, nusigręžusi į sieną, ėmė rengtis. Ji užsisegė liemenėlę, apsivilko apatinuką ir, nuleidusi galvą, iš nesmagumo lėtomis rankomis ėmė sagstyti palaidinukės sagas. Iš nugaros ji atrodė gailiai, ir, tarškindamas ateinančiam pacientui ruošiamais instrumentais, chirurgas paklausė:

– Tu dar gyva?

Jos pirštai sustojo ties saga. Akimirką ji stovėjo sustingusi, paskui staiga atsigręžė, pakėlė į jį drąsias, atviras, pašaipias akis.

– O jūs dar gyvas?

Jis sujudėjo visu kūnu ir, slėpdamas šypsena, ištarė:

– Sukietėjimai turėtų praeiti, bet vis dėlto dar kartą reikia pasirodyti.

Moteris baigė sagstyti sagas, susitvarkė drabužius, pasiėmė daiktus ir nepratarusi nė žodžio išėjo iš kabineto.

Po kelių dienų iškrito sniegas. Medžiai tebestovėjo su lapais. Slysdami žemyn jie kliuvo vienas už kito su-

Akušėrė atneša jau suvystytą kà tik gimusį kùdikį. Rausvas berniuko veidelis susirùpinęs, smakras ir apatinė lùpytė virpa. Laisvąja ranka akušėrė nušluosto drėgnu rankšluosčiu gimdyvei nuo veido prakaitą ir ašaras. Milda ištisia pirštus prie laikančios kùdikį moters alkūnės ir tą pačią akimirką krenta į juodą gelmę. Krenta staiga, be skausmo, be baimės, tarytum jau mokėtų skraidyti praraja.

Apsiblaususiuose rudenio laukuose diena švito markstydamasi. Elžbieta atsuko užuolaidų siùlelius ir prie langų priartėjo apniukusios pievų lygumos, migloti nuvytę laukai, piliakalnis nurudusia žole. Tvarkingai senu papratimu lankstydamą užuolaidėles, ji dar kartą nužvelgė visą trobą: viryklė žiojėjo juodom pelenuotom puodų angom (lankainius ji jau buvo nunešusi Plytinės šeimininkei), pro išbyrėjusį sienų tinką buvo matyti ant medinių sienojų kryžmai sukaltos lazdyno lotelės.

Į kampą prie durų Elžbieta subraukė nuo aslos austinius takus, numetė ant jų užuolaidėles. Didysis kam-

barys tebebuvo pilnas senų, niekam nebereikalingų daiktų. Pjaustinėta atbraila kraitinė uosinė jos spinta su dviem talpiais stalčiais apačioje buvo dar visai gera. Suglėbusi ant dugno sumestus drabužius, Elžbieta vėl apsidairė. Etažerės viršuje stovėjo sugedęs radijo aparatas, ant apatinės lentynos mėtėsi kelios knygos, – Elžbieta dėl visa ko jas pavartė, – jos buvo niekam nebereikalingos, vaikų seniai jau perskaitytos.

Ji dairėsi po namus lyg būtų svetima, daiktelis po daikto rankiodama rakandus, kurių nenorėjo palikti svetimoms nugriausiančiųjų akims. Nė vienas jų, niekas, net kablys lubų sijoje lopšiui pakabinti nepriminė jai čia nugyvento gyvenimo, iš atminties kilo gražuolės geltonkasės ilgaplaukės motinos paveikslas, plūktinė gimtųjų namų asla, medinis kaušas ant suoloelio prie durų vandeniui semti, kvepianti dūmais jauja, liepų karnomis apipintos puodynėlės kamaroje, Užgavėnių persirengėliai, Trys Karaliai, apsilvilkę saldainių sida-brėlio žvaigždėmis išsiuvinėtomis marškomis, Joninių stebulės. Ji gimė lygumose, laužų ten nekūrendavo, per Jonines įdegutavę stebulę apsukdavo šieną, pamaudavo ant ilgo pagaikščio, įsidegusią iškeldavo aukštai, įsmeigdavo pagaikštį į žemę, ir degutuotas ratas liepsnodavo lėta ramia ugnimi pusę nakties.

Motina, likusi našle su šešiais mažais vaikais, prie buvusio žemės sklypo sugebėjo nusipirkti dar septynetą hektarų. Geltonkasė, didžiaakė, nedidelio ūgio, ji visus darbus dirbo su pašėlimu, mokėdavo pasikinkyti arklių ar nepakinkytą parjoti iš ganyklų. Bernas jos nurody-

mus vykdė pabėgčiomis, ji tvarkėsi po namus su niekuo nesitardama, vaikus iš mažens kietai lenkė prie darbo, lenkė uidama, stumdydama, neišklausydama. Vaikai buvo baikštūs, iš mažens sunkiai dirbdamos, mergaitės augo negražščios, augalotos, drovios. Nuo pat vaikystės Elžbietos sieloj gyveno ne džiaugsmo ilgesys, ne laimės nuojauta, iš pat mažumės lyg iš po akmens dygstančiame daige joje kilo, brendo nepalenkiamas atkaklumas. Ji taip ir neišmoko užsimiršti dainuodama, kvatoti atsilošusi ir raudoti balsu. Gegužinėje, vakarėlyje, net jų pačių namų kamaraitėje, iškaišytoje beržų šakomis, surengtoj vakaruškoj dainuojant jaunimui, ji stovėdavo tyli, palenkusi galvą, nedrįsdama įterpti savo balso į bendrą melodiją. Užtat dabar, rankiodama praėjusio, niekam nebereikalingo savo gyvenimo liekanas, kurdama paskutinįjį ugniakurą, ji pajėgė būti rami.

Elžbieta užlipo ant aukšto, kur jau daugybę metų dūlėjo kadaise motinos įduoti gyvenimo pradžiai rakan-dai: paukščiais marginta, geležimi apkaustyta išblukusi kraičio skrynčia, siūlams vynioti krijeliai, staklių rėmas, šaudyklės, skietas, geležinės ilgadantės šukos linam šukuoti, pajuodę, Gabrio sukabinti paskliautėje, trynėlių ėdami korių rėmai. Dėl nieko čia jai nebeskaudėjo širdies. Ji nulipo kopėčiomis žemyn, atidarė kamara ir ėmė nešti į lauką medines rėčkeles, kaušą, didžiulę rėčką, kurioje prieš atsirandant aliuminio vonioms skalbdavo rūbus, perdžiūvusias statinaites, kuriose raugdavo kopūstus ir agurkus. Duonkubilį ji pastatė atokiau nuo laužavietės dugnu aukštyn, ant jo padėjo radijo apara-

tą ir etažerės knygas, suvilko prie akmenų užuolaidas, grindų takus, arklių gūnią.

Grįžusi į vidų, ji vėl nužvelgė aptuštintą trobą, buvo beeinanti žibalo, tačiau, supratusi susitepsianti prieš valgį rankas, pasuko į po klevu įrengtą lentinę lauko virtuvę su mūrine krosnele ir iš nupjauto metalinio vamzdžio padarytu kaminu. Įsipylus į lėkštę vakarykščios šaltos perlinių kruopų sriubos, sėsdama prie stalo užkliudė alkūne ir nubraukė ant grindų šaukštą. Sumintame laite tarp stalo ir krosnies lyg sausgyslė sename kūne buvo išsišovusi medžio šaknis. Elžbieta pakėlė šaukštą ir įsižiūrėjo į šaknį, paskui pasilenkusi perbraukė pirštais per sausą, bežievę, sudiržusią medinę gyslą.

Valgė neskubėdama, žiūrėdama pro praviras virtuvės duris į bulvienojų krūvą nukastame arime, nupilkusius, suvytusius, prakiurusius vyšnių lapus, plinkančius agrastų krūmus. Prie šulinio duobės vėjo papučiamas tabalavo ant svirties kibiras, cementinius rentinius nupirkęs Pautienis išsivežė į gyvenvietę. Ant vystančios kiemo žolės žvilgėjo nenukritusi šalta rasa. Gyvulių čia nebeatgindavo, apniukusiuose rudens laukuose gelto, džiūvo, medėjo senos žolės, ant jų stagarų pakibę voratinkliai buvo prikritę rasos.

Pavalgiusi ji pridengė puodą dangčiu, šaukštą pavožė po lėkšte ir, išėjusi į kiemą, sustojo, pamiršusi, ką ruošėsi daryti. Prisiminusi atsinešė iš pašiūrės žibalo bakelį, dar kartą perrūšiavo daiktus, sukrovė juos į laužą prie akmenų ir aplaistė žibalu. Tada apsižiūrėjo ne-

turinti degtukų, grįžo į lauko virtuvę, degtukų dėžutė buvo nukritusi ant žemės tarp stalo kojos ir išsišovusios šaknies.

Lanksčia linija tarytum vandens banga ugnis ėmė slysti per arklių gūnią, grindų takus, į kuriuos buvo suaustos sukarpytos mergautinės Elžbietos suknelės, vaikų drabužėliai, senos paklodės. Elžbieta ir dabar, liepsnai paeiliui ryjant kiekvieną juostelę, pagal spalvą galėjo pasakyti, kur kas ir kada buvo pirкта, už kokius pinigus, ką pardavus, iš ko sutaupius. Seniau drabužis turėjo kitokią vertę, nė viena skiautelė nenueidavo niekais, tarnaudavo kelis gyvenimus pataisyta, persiūta vaikams ar pagaliau sudėvėta būdavo įaudžiama į takus.

Ant degančių skudurų Elžbieta krovė statinių lenteles, atmušusi kirvio pentim metė į ugnį fanerines etazerės lentynas, knygas. Tarp skudurų, statinių lentelių jos smilko neįsidedamos, liepsna markstėsi, duso dūmuose, kartkartėmis pliūpteldama virš rūkstančio laužo geltona ugnimi.

Pagaliau laužas įsidedė, kamuoliais pažemiu raitėsi tiršti dūmai pakilo aukštyn, garankštėta rankove pasisuko viena kryptimi, ir, dengdamasi nuo jų akis, atatupsta eidama į šoną, Elžbieta atsitrenkė pakinkliais į duonkubilį.

Paėmusi į rankas kirvį, ji pakėlė nuo duonkepės radijo aparatą, pavartė, nežinodama, ką su juo daryti, tai buvo svetimas, valdiškas priklydęs daiktas: priekinės sienelės audeklas vietomis buvo kiaurai susidėvėjęs,

apačioje, prie stočių padalų skalės, buvo prikalta metalinė juostelė – RODINA. Ji vėl padėjo aparatą ant duonkepės, nesiryždama smogti pamosavo virš jo kirviu ir, atsigręžusi į laužą, abiem rankom pakėlus metė jį į ugnį.

Tada pasilenkusi kirvio pentimi stuktėlėjo duonkepei į šoną. Tačiau duonkepė nepasidavė. Tvirtai suleisti kelių kartų gyvenimui šuleliai, įsikirtę į dugną, prikepę, vienas prie kito pridžiūvę duonos raugu, laikėsi. Elžbieta vėl apvertė duonkepę dugnu aukštyn ir, nesiryždama kirsti ašmenimis, stuktėlėjo kirvio pentimi į dugno vidurį. Karto neužteko, ji sudavė pentimi kelis syk, vis aukščiau iškeldama kirvį, ir pagaliau dugnas skilo.

Lyg prasikaltęs vaikas, staiga suvokęs savo piktadarystę, pamiršusi, kam skaldo duonkubilį kirviu, – argi kas per visą jos gyvenimą buvo pakėlęs prieš duonkepę kirvį? – Elžbieta krūptelėjo visa širdimi. Atkakliai daužydama pentimi neišardomus duonkubilio šonus, kad pagaliau galėtų sumesti šulelius į ugnį, nepratusiose ašaroti akyse ji pajuto ašaras ir pravirko, palinkusi virš graužiančių akis dūmų.

Motina dėl visko kalta! Išstūmė už nemylimo, visas išstumdė: ir ją, ir Oną, ir Ievą, ir Kamilę. Būdavo, šventorių pribėgs, drabužius aptampys – pasitrinkit skruostus, mergiotės, nestovėkit išbalusios, – kaip paroduodamas kumeles. Ievą – už devyniolika metų vyresnio, ją – už kortuotojo, tu negraži, ilgu kaklu, juoda, o ten ūkis, žemė, žemė! Ketveriems metams tos žemės terekėjo, apvirto visa aukštyn kojom, ir ką tu darysi, į

tą žemę žiūrėdamas, dantim ją, geležinio molio, grauši? O gyvenimas liko. Gal ji visai nebūtų tekėjusi, ak, geriau visą gyvenimą viena likusi, nors tą tekėlą, kad nors tekėlą būtų kaip žmogus prisukęs, toks tykus, paklusnus vaikas iš mažumės buvo... Ak, ką gi ji dabar, mirusius iš kapų kelia? Vis tiek visa praėjo, valdžios apvirto, žmonės susimaišė, po kuriuos kraštus išsikraustė, kas Sibirą, kas Ameriką, ką gi ji čia, kas bepadės.

Elžbieta atsitiesė, surankiojo duonos raugu apskretusius šulelius, tvarkingai suklojo į įsikūrenusią laužą, ir skaisti, jau bedūmė liepsna šviesdama pakilo kalno viršūnėje virš pilkų, ištuštėjusių, padūmavusių rudens laukų. Atsitiesė susitvardžiusi, nurimusi, sunėrė ant juosmens rankas, pasižiūrėjusi į atspurusias rainuoto megztinio rankoves, į įvairiaspalviais siūlais suadytus megztinio šonus, nusivilko, nuėjusi į gryčią peiliu išpjovė iš jo sagas ir grįžusi įmetė į laužą. Gyvenimui pas sūnų ji turėjo pasirošusi švarius pirktinius drabužius. Naminė vilna skrusdama sučirškė ir paskleidė aplink troškų kvapą.

Pakumpusi, palenkusi baltai pražilusią galvą, kietai sučiaupusi lūpas, sunėrusi po krūtine rankas, Elžbieta stovėjo prie laužo, žiūrėdama į liepsną. Paskui iš lėto pakėlė galvą: visu akiračiu užmatomaj laukų platybėj, bangomis leisdamiesi ir kildami į kalvas, degė miškai. Rūkstančioj migla tolių tyloje krūmai, guotai, miškeliai, miškai liepsnojo geltonomis, raudonomis, auksinėmis, rudomis vytimo spalvomis, tarytum šaukdamiesi akies žvilgsnio į besibaigiantį jų gyvenimą.